

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] GESCHIEDENIS VAN HET TALENONDERWIJS IN NEDERLAND

Nederland – eigenlijk moet ik zeggen de Nederlanden – hebben een respectabele traditie van talenonderwijs. Al eind zestiende eeuw waren er in Antwerpen zo'n 150 scholen waar men moderne talen kon leren en buitenlandse reizigers verwonderden zich toen al over de buitengewone talenkennis van de bevolking. Merkw aardig dus dat dit fenomeen in tijden van globalisering maar sporadisch aandacht gekregen heeft. Maar daar is nu verandering in gekomen met de ambitieuze studie *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland*, die tot stand is gekomen naar aanleiding van het honderdjarig jubileum van de Vereniging van Leraren in Levende Talen onder redactie van Hans Hulshof, Erik Kwakernaak en Frans Wilhelm. Deze geschiedenis presenteert een omvattend overzicht van het onderwijs in de moderne talen, inclusief de moedertaal, van 1500 tot heden. Opmerkelijk is dat dit boek meteen de traditionele schotten tussen vreemdetalenonderwijs en moedertaalonderwijs ophaalt. In het recente verleden is die scheiding veel te sterk gemaakt en het is een terechte keuze dat in deze historische aanpak weer aandacht is voor de parallellen. Historisch is het moedertaalonderwijs eigenlijk begonnen vanuit een contrastieve aanpak

(hierbij worden de structurele verschillen tussen twee talen beschreven). Zeventiende-eeuwse grammatica's van het Nederlands baseren zich op het Latijn en het Grieks en vergelijken voortdurend met andere talen. En ook vandaag is de contrastieve grammatica in het vreemdetalenonderwijs weer helemaal terug.

Men kan zich natuurlijk afvragen of een geschiedenis van het talenonderwijs eigenlijk wel nuttig is voor de doelgroep van dit boek. Hebben taalleraren, talenopleidingen, educatieve uitgeverij wel een boodschap aan een terugblik? Moeten zij in deze tijd van revolutionaire wendingen in de elektronische mogelijkheden niet eerder de blik naar voren richten? Daarop antwoordt dit boek dat een eenkennige blik vooruit een verantwoorde koers naar de toekomst hindert, omdat men dan voorbijgaat aan "zichtbaar wordende patronen, bewegingen en tegenbewegingen die elkaar afwisselen, hoofdthema's die, deels onder nieuwe benamingen, telkens in het debat terugkeren, experimenten die al eens uitgevoerd zijn".

Een boek dat een historische spanwijdte van vijf eeuwen wil omvatten, moet doseren, structureren en grote lijnen trekken. Daarom is de hele ontwikkeling in vijf grote periodes onderverdeeld met markante jaartallen als afgrenzing: 1500, 1800, 1860, 1920 en 1970. Telkens wordt daarbij uitgegaan van de maatschappelijke context omdat de redacteuren het talenonderwijs terecht beschouwen als een product van maatschappelijke ontwikkelingen.

De keuze voor het ronde jaartal 1500 als begin lag een beetje voor de hand. Vanaf de zestiende eeuw is er in Nederland, in samenhang met de wording van de natie, een sterk taalbewustzijn gegroeid dat leidde tot een standaardisering van de moedertaal en een stortvloed aan taalpublicaties. Tegelijk was er een migratie-instroom van anderstaligen. Dat het talenonderwijs daardoor een sterke impuls kreeg en dat dit talenonderwijs aanvankelijk hoofdzakelijk onder Latijns-Griekse invloed stond, was volkomen te verwachten. Pas rond 1800 zou het Latijn zijn belang als internationale taal verliezen ten koste van het Frans, dat als *lingua franca* voor handel en diplomatie de rol overnam.

Verrassend is wel vast te stellen hoezeer in het vreemdetalenonderwijs in de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw de nadruk nog lag op

communicatief leren. En wij die dachten dat de communicatieve methode een revolutie was van de jaren 1980! Eigenlijk heeft de communicatieve methode pas na 1800 het veld moeten ruimen voor de gegeneraliseerde grammatica-vertaalmethode die volkomen schatplichtig was aan het onderwijs van het Latijn en het Grieks en die tot laat in de jaren 1960 haar overwicht liet gelden. Grammatica leren en vertalen werden toen als alleenzaligmakende leerstrategieën beschouwd. Toch vernemen we dat al in de achttiende eeuw niet meer iedereen gelukkig was met al die grammaticaregels en hoe triest het was het “hoofd te breken met het doorlezen van een party régelen, die meer dienden om eenen leerling te verbysteren, dan om hem voort te helpen”.

Een nieuwe periode in het talenonderwijs brak aan met de vereniging van de Nederlanden in het Koninkrijk der Nederlanden in 1815. Het Nederlands werd toen de stut van de nieuwe natie en onder Willem I werd er aan romantisch taalproselitisme gedaan. De auteurs tonen in dit verband aan hoe de verschuiving van de aandacht voor de grammatica naar retorica en stijlloor in de negentiende eeuw parallel loopt met een overgang van rationalisme naar romantiek. In het moedertaalonderwijs doet het romantische nationalisme opgeld en komt er ruimte voor literatuurgeschiedenis, met veel bewondering voor de literaire traditie van de Gouden Eeuw.

Het is een verdienste van dit boek dat telkens weer de historische, maatschappelijke en culturele context wordt geschetst van ontwikkelingen in het talenonderwijs, maar de historische inleidingen zijn gemiddeld genomen wat te lang en ze bieden eerder een op zichzelf staande geschiedenis van Nederland dan een direct verklarende achtergrond. Wel bewonderenswaardig zijn de syntheses die telkens aan het eind van een hoofdstuk de grote lijnen uitzetten. De lange en zwaar gestoffeerde hoofdstukken, die gelukkig vlot lezen, krijgen zo toch een heel eigen karakter. Dat die hoofdstukken zo vlot lezen, heeft te maken met de keuzes van de redacteurs. Zij proberen de lezer op te nemen in de sfeer van de tijd en in de polemieken van het moment door goed typerende citaten en fragmenten rond te strooien in de tekst. Dat is een gelukkige greep die de impact en geloofwaardigheid van de analyse versterkt. Soms gaat het daarbij om representatieve karakterisering, uittreksels uit

officiële documenten of excerpten uit leergangen en didactische handboeken, maar ook soms om hilarische discussies, zoals die over normativiteit in het moedertaalonderwijs uit 1895 tussen Van den Bosch en Den Hertog. Het is een debat dat nog geen letter van zijn actualiteit verloren heeft. Wat vooral opvalt als je de geschiedenis volgt, is dat de jeremiades van vandaag over de malaise in het moedertaalonderwijs van alle tijden zijn. In het begin van de twintigste eeuw achtte pater J. van Ginneken het al nodig een brochure te publiceren onder de niet mis te verstane titel *Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden* (1917). En vóór hem had Multatuli in een van zijn *Ideeën* al gebadineerd: “Ik leg mij toe op het schrijven van levend Hollands. Maar ik heb schoolgegaan.”

Het is ondoenbaar om in het bestek van een boekbespreking een kritische analyse van elk hoofdstuk te maken. In de grote lijnen van deze synthese kan ik me meestal wel vinden. Bovendien vind ik dit boek extra waardevol omdat het in elk hoofdstuk hetzelfde stramien volgt en telkens ook systematisch aandacht besteedt aan de relatie met de taalwetenschappelijke ontwikkelingen (invloed van de *Junggrammatiker* begin twintigste eeuw, invloed van het structuralisme in de jaren 1950, invloed van de chomskyaanse taalkunde in de jaren 1970), aan de positie en status van de taalleraren, aan de veranderende didactische inzichten, aan trendsetters (nu eens een tijdschrift zoals *Taal en Letteren*, dan weer een autoriteit zoals L.M. van Dis, of een leerboek zoals Lodewicks oneindig herdrukte *Literaire kunst*) en aan overheidsbeleid (de *Mammoetwet* 1968, het *CVEN-rapport* 1991, het *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen*).

Mis ik dan niets in deze kanjer van een geschiedenis? Toch wel. Soms had ik een helderder overzicht gewenst van de dynamiek in de ontwikkeling van het vreemdetalenonderwijs: hoe verschuivingen in het taaldidactische denken veranderingen in de onderwijspraktijk veroorzaken. In dat verband ontbreken bijvoorbeeld de verwijzingen naar revolutionaire methodes als die van S. C. van der Ree (*Spreeken is zilver* uit 1988) en de geruchtmakende “Delftse methode” van F. Montens en A.G. Sciarone, *Nederlands voor buitenlanders* uit 1984. In de bespreking van de recentste trends in de vreemdetalendidactiek mis ik dan weer verwijzingen

naar de invloedrijke *Noticing*-theorie van Schmidt en Frota en de *Focus-on-Form*-benadering van Doughty en Williams.¹ Ook vind ik dat de rol van de cultuur en van interculturaliteit in de recentste taalleergangen onderbelicht is gebleven.²

Maar deze detailkritiek weegt niet op tegen het feit dat er nu eindelijk een omvattende studie van het talenonderwijs in Nederland van 1500 tot heden ligt.

LUDO BEHEYDT

HANS HULSHOF, ERIK KWAKERNAAK, FRANS WILHELM,
*Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland. Onderwijs
in de moderne talen van 1500 tot heden*, Uitgeverij Passage,
Groningen, 2015, 468 p.

Noot

(1) LUDO BEHEYDT, "Perspectieven voor het vreemdetalen-
onderwijs in een interculturele maatschappij", In: L.
DEGAND E.A. (RED), *In het teken van identiteit*, UCL Presses
Universitaires de Louvain, pp. 119-138.

(2) LUDO BEHEYDT, "Vreemdetalenonderwijs en tweetalig
onderwijs in de Lage Landen", *Ons Erfdeel*, jg. 55
(2012), nr. 3, pp. 62-68.